

فصلنامه علمی- پژوهشی **رهیافت**

سال نهم، شماره ۳۲، پاییز ۱۳۹۴
صفحه ۳ تا ۲۴

مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

سید جلال دهقانی فیروز آبادی / استاددانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی
jdehghani20@yahoo.com

محمدباقر خرمشاد / دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی
mb.khorramshad@gmail.com
محمدحسین رستگاری / دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی
rastegarimh@yahoo.com

چکیده

هدف اصلی این مقاله رتبه بندی مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی و دستیابی به عناصر کلیدی آن است. از این رو در پاسخ به این پرسش اصلی که «مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران چیست؟» در یک فرآیند روشی آمیخته کمی و کیفی، براساس مطالعات اکتشافی و بررسی پژوهش‌های صورت گرفته ۷۰ مؤلفه مؤثر از مجموعه مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی با روش دلفی شناسایی و بررسی می‌شود. با کمک خبرگان و متخصصین این حوزه از سیاست خارجی و ارزیابی آنان، رتبه‌بندی و اولویت‌بندی سهم مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی در چهار گروه اصلی شاخص‌های مرتبط با هدف و پیام دیپلماسی، شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی، شاخص‌های ابزاری- روشی و شاخص‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی و ۱۰ زیرگروه مرتبط در وضعیت موجود و مطلوب انجام می‌شود که گویای اهمیت هر شاخص است. پس از تجزیه و تحلیل یافته‌ها با رتبه بندی مؤلفه‌ها، آزمون T و تحلیل شکاف بین وضعیت موجود و مطلوب، استدلال می‌شود که آنچه باید در دستور کار دیپلماسی فرهنگی و تحقق سیاست خارجی جمهوری اسلامی قرارگیرد، استفاده حداکثری از ابزارها و روش‌های دیپلماسی فرهنگی اعم از عوامل انسانی متخصص رسمی و غیر رسمی و همچنین ابزارها و روش‌های ابزاری فرهنگی چون محصولات دیداری- شنیداری در عرصه‌های عینی و سایبری در مبادلات و دیپلماسی فرهنگی است.

کلید واژه: دیپلماسی فرهنگی ج.ا.ا، شاخص دیپلماسی فرهنگی، مؤلفه کلیدی دیپلماسی فرهنگی.

تاریخ تأیید ۱۳۹۴/۵/۳

تاریخ دریافت ۱۳۹۴/۲/۱۵

این مقاله برگرفته از پایان نامه دکترای آقای محمدحسین رستگاری است.

مقدمه

با توجه به نقش دیپلماسی فرهنگی در اجرای سیاست خارجی و تأمین امنیت و منافع ملی و همچنین اهمیت مبادلات و روابط فرهنگی در این مسیر، این موضوع از جمله موضوعات به روز عصر حاضر است. پیشبرد منافع ملی با بکارگیری ابزار فرهنگی حتی اگر نتواند جایگزین سایر ابزارها همانند ابزارهای سیاسی، اقتصادی، نظامی و... بشود قطعاً می‌تواند مکمل آنها باشد. افزون بر این، تبدیل و نقد کردن منابع قدرت به ابزار و اهرم‌های اعمال قدرت را می‌توان از مأموریت‌های دیپلماسی فرهنگی به شمار آورد. همانگونه که انقلاب اسلامی ایران توانست با تکیه بر قدرت فرهنگی مؤثر بر انسان‌ها که در فرهنگ انقلاب اسلامی نهفته بود جهان اسلام را از حاشیه به متن بکشد و تعادل قدرت را در عرصه بین‌المللی به نفع کشورهای جهان سومی رقم زند و معنویت و قدرت آن در جهان مادی موجود را تبیین نماید (رستگاری، ۱۳۹۱: ۱۳۱).

هدف این پژوهش پاسخ به این پرسش است که: «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران شامل چه مؤلفه‌هایی است و عناصر کلیدی آن کدامند؟» برای پاسخ به سوال اصلی و سوالات فرعی آن بر اساس روش شناسی این تحقیق لازم است ضمن مطالعه پژوهش‌های این حوزه و فرا تحلیل نتایج آن و دستیابی به مؤلفه‌های اثرگذار دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، با تحقیقات میدانی و رتبه بندی و اولویت بندی آنها براساس نظر جامعه آماری خبرگان این عرصه، براساس روش‌های علمی و آماری صورت گیرد و نتایج حاصل، پس از تجزیه و تحلیل به عنوان مؤلفه‌های کلیدی معرفی گردد. لذا این فرضیه که «شاخص‌های عوامل اجرای دیپلماسی و شاخص‌های ابزاری و روشی برای تصویرسازی از ایران اسلامی مستقل، عزتمند و مبتنی بر مردم‌سالاری دینی و تبلیغ و ترویج همگرایی اسلامی و ارزش عدالتخواهی با شرکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی دارای اهمیت فوق العاده است و به عنوان مؤلفه‌های کلیدی ناظر به موفقیت دیپلماسی فرهنگی مطرح است» در پاسخ به پرسش اصلی و در راستای صدور ارزش‌های انقلاب قابل طرح و اثبات است.

روش شناسی تحقیق

با توجه به تنوع روش‌های علمی بکار گرفته شده در این پژوهش در ابعاد کمی و کیفی در بخش‌های مختلف، روش شناسی تحقیق به شرح زیر تبیین می‌گردد. روش این پژوهش روشی آمیخته است و در مسیر خود از هر دو روش کمی و کیفی بهره برده است. پژوهش رویکردی نظری- تجربی دارد و می‌توان آن را در زمره مطالعات

اکتشافی و توصیفی- تحلیلی دانست. در ابتدا پژوهش با مطالعه و کنکاش در ادبیات، اسناد و مدارک علمی کتابخانه‌ای و اینترنتی و همچنین پژوهش‌های موجود و مرتبط اقدام کرده و شاخص‌های استخراج شده از دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، طی یک پیمایش به آزمون علم و تجربه خبرگان حوزه دیپلماسی عمومی و فرهنگی گذاشته شده است. سپس با استخراج نتایج و توصیف و تحلیل آماری، نتیجه‌گیری شده است. این پژوهش با توجه به نتایج علمی-تجربی یک تحقیق کاربردی محسوب می‌شود.

قلمرو و جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش را کلیه متخصصین، عوامل و مجریان مجرب دیپلماسی فرهنگی برخوردار از تحصیلات دانشگاهی مامور در سایر کشورها در بر می‌گیرد و شامل کلیه سفیران فرهنگی ج.ا.ایران (شامل رایزنان فرهنگی و سایر افرادی که با هدف فعالیت فرهنگی در کشورهای دیگر ماموریت دارند) اعزامی به سایر کشورها می‌شود. این جامعه با توجه به شرایط مذکور ۴۰۰ نفر برآورد شده است. بررسی سوابق افراد نشان می‌دهد که اکثریت آنها با سابقه خدمتی ۱۱ تا ۲۵ سال خدمت هستند. از این رو می‌توان آنها را کاملاً مجرب و صاحب‌نظر تلقی نمود.

حجم نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

حجم نمونه آماری تحقیق حاضر به روش کوکران، از جامعه آماری کل که به صورت انتخاب هدفمند اما بطور تصادفی و با در نظر گرفتن درجه خطای ۵ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد تعیین شد. بنابراین جامعه آماری نمونه به تعداد ۱۹۶ نفر با ابزار پرسشنامه‌ها مورد آزمون قرار گرفتند و نتایج، ملاک محاسبات آماری پژوهش قرار گرفت.

روش و ابزار گردآوری داده‌ها

روش گردآوری اطلاعات، به روش‌های کیفی و کمی، ابزار جمع‌آوری اطلاعات نیز در هر بخش متفاوت است. در بخش مطالعات اکتشافی اطلاعات کتابخانه‌ای، فیش برداری از اسناد، مدارک و منابع کتابخانه‌ای و یافته‌های جستجوی اینترنتی از منابع داخلی و خارجی، مراکز علمی و تحقیقاتی کشور و جهان است؛ در بخش مطالعات پیمایشی و میدانی گردآوری اطلاعات، پرسشنامه، تعامل فکری و مصاحبه موردی با صاحب‌نظران است. توزیع پرسشنامه‌ها به روش تصادفی از جامعه کل انتخابی صورت گرفته است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های مورد دو تحلیل قرار گرفت:

۱. تحلیل نیاز بر اساس رتبه بندی شاخص‌ها در دو وضعیت موجود و مطلوب.
۲. تحلیل وضع مطلوب برای تبیین مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی برای بهره برداری از یافته‌های مختلف و تحلیل اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه‌ها از تحلیل نظری و تکنیک‌های آمار توصیفی و استنباطی بهره برداری شد.

پیشینه و چارچوب نظری

در حوزه موضوع دیپلماسی فرهنگی مطالعات زیادی صورت گرفته و کتب و مقالات متعددی یافت می‌شود که به عنوان پیشینه تحقیق در این پژوهش مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. چارچوب نظری مناسب تبیینی و قابل بهره برداری برای این موضوع تحقیق نظریه قدرت نرم جوزف نای است. در نظریه قدرت نرم، دیپلماسی فرهنگی به عنوان جزیی از دیپلماسی عمومی از ارکان قدرت نرم به شمار می‌رود که در تعاملی سازگار و هم افزا با سایر ارکان قدرت ملی کشور قابل تشریح است. براین اساس مفاهیم و مبانی نظری مرتبط در قالب عناوین زیر ارائه می‌شود.

تحولات دیپلماسی

از منظر سیاست جهانی، دیپلماسی به معنای فرایند ارتباط بین بازیگران بین‌المللی است که قصد دارند از طریق مذاکره، تعارض را بدون جنگ حل و فصل نمایند. در چشم انداز خرد، دیپلماسی را می‌توان ابزاری سیاسی تلقی کرد که بازیگران بین‌المللی از آن برای اجرای سیاست خارجی استفاده می‌کنند تا بتوانند به اهداف سیاسی خود برسند (بلیس و اسمیت، ۱۳۸۳: ۷۱۶-۷۱۳). سند قرآنی ارسال و استقبال رسولان و فرستادگان سیاسی در قصه بلقیس و سلیمان (آیه ۳۱ نمل) حاکی از دیپلماسی فعال و دینی عهد قدیم به روایت قرآن کریم است. نخستین صورت‌های دیپلماسی اسلامی در قالب نمایندگی‌های موقت یا با نام امروزی آن "دیپلماسی پرنده" شکل گرفت. اولین نمونه‌های آن نامه‌هایی بود که پیامبر اعظم (ص) به پادشاهان و سران کشورهای بیگانه برای ابلاغ دین جدید و انجام فرمان خداوند فرستاد (ابوالوفا، ۱۳۹۰: ۱۶). دیپلماسی به عنوان ابزار سیاست خارجی زبان گویای قدرت ملی کشورها به اشکال مختلف و با کارکردهای گوناگون از دیرباز در خدمت منافع ملی عمل کرده است. در نتیجه توسعه فناوری‌های نوین اطلاعاتی، عرصه سیاست بین‌الملل در عرصه جدیدی که از جنس هنجاری، فرهنگی، معنایی و متکی بر قدرت نرم است شکل گرفت. شکل‌گیری این فضا موجب شد تا دیپلماسی سنتی دچار چالش شود و دیپلماسی نوینی مبتنی بر عرصه سیاست هنجاری و نرم تکوین یابد (وحیدی، ۱۳۸۶: ۳۵۷).

مرور تحولات در این حوزه نشان می‌دهد دیپلماسی جدای از ماهیت خود به عنوان ابزار و شیوه اعمال سیاست خارجی از شکل رسمی به غیر رسمی و از ظهور بخشی و سیاسی بودن به سمت فرابخشی و فرهنگی شدن و از شیوه‌های سنتی و دولتی گذشته به سمت عمومی و مردمی شدن حرکت کرده است. دیپلماسی هدف ثابت خود را با اشکال و انواع و روش‌های مختلف دنبال کرده است. روند تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشورها و پیشرفت علم و ظهور و توسعه تکنولوژی در عرصه‌های مختلف طیفی از گفتمان‌ها را در قالب دیپلماسی ایجاد و نقش آفرین کرده است که هریک فراخور موقعیت کشورها در زمان‌های مختلف از برجستگی خاصی برخوردار شده و می‌شوند.

تقسیمات دوگانه دیپلماسی، آن را به جدید و قدیم، رسمی و غیررسمی و عمومی، آشکار و پنهان، سنتی و نوین تقسیم می‌کند اما هر قسم، خود انوعی دارد که بصورت تزییدی با گسترش دامنه سیاست به مباحث جدید، خود به انوعی جدید تقسیم می‌شود که حامل بار معنایی نوین می‌باشد.

دیپلماسی در عصر اطلاعات، حوزه‌های گسترده تری از موضوعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی، علمی، حقوقی و عوامل سنتی سیاسی و نظامی را دربر می‌گیرد (سیمبر، ۱۳۸۵:۱۳۲) و سعی می‌کند تا پیام‌های ارزشی، فرهنگی ناشی از آرمان‌ها و سیاست خارجی خود را در قالب‌های مختلف و در راستای تصویرسازی و ایجاد مقبولیت در اذهان دولت‌ها و ملت‌های دیگر القا نماید. در نتیجه توسعه این تکنولوژی‌ها، وظایف و مسئولیت‌های دیپلمات‌ها دچار تغییرات بنیادین شده و زمینه تماس گسترده مستقیم نهادهای دولتی و غیر دولتی در ورای مرزهای ملی تسهیل شده است (البرزی، ۱۳۶۸:۲۱). امروزه لازمه دیپلماسی برقراری ارتباط با رسانه‌های عمومی است که توجه ویژه‌ای را می‌طلبد تبلیغات و افکار عمومی دو عامل مؤثر در دیپلماسی به شمار می‌آیند. در حال حاضر رابطه تنگاتنگی بین دیپلماسی و مطبوعات و رسانه‌های جمعی به وجود آمده. ابزارهای این دیپلماسی را برای سیر یک روند موفق می‌توان اجمالاً به شرح زیر دسته بندی کرد:

۱. برجسته سازی نقش و تاثیر فرهنگیان و دانشمندان در پیشبرد علم و ادب در سطح جهان
۲. استفاده از ظرفیت‌های نهفته زبان و ادبیات کشور در دانشگاه‌های مهم جهان و اعطای بورس‌های منظم و مستمر در سطوح عالی به منظور اشاعه فرهنگ و زبان کشور
۳. حضور مؤثر در مجامع و همایش‌های بین‌المللی و جشنواره‌های هنری و ورزشی بین‌المللی و برگزاری جشنواره‌ها، همایش‌ها و نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های فرهنگی در کشور مقصد.

۴. تأکید ویژه به آموزش خاص فرهنگی و تربیت سیاستمداران آشنا به نقاط قوت و ظرایف فرهنگی دو کشور مبدأ و مقصد
۵. راه اندازی مراکز کشور شناسی و ایجاد کرسی در دانشگاه‌های معتبر جهان و ایجاد فرصت‌های مطالعاتی برای جذب نخبگان (کشاورز شگری، ۱۳۹۲: ۹۱).

انواع دیپلماسی

پنج وظیفه اصلی که دستگاه دیپلماسی انجام می‌دهد عبارت است از: جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها، مشاوره سیاسی، نمایندگی، مذاکره و خدمات کنسولی (بیلیس واسمیت، ۱۳۸۳: ۷۳۳). از نظر سیر تحول تاریخی معطوف به کارکرد می‌توان بطور کلی دیپلماسی را به دو نوع سنتی و نوین تقسیم کرد. همچنین دیپلماسی از حیث نوع زمینه فعالیت و حوزه‌های تخصصی دارای اقسام مختلفی است که همگی برای اجرای وظیفه مذکور موجودیت یافته‌اند. ذیلأ به عناوین دیپلماسی در ادبیات این حوزه اشاره می‌شود.

دیپلماسی سیاسی و اسلامی

دیپلماسی سیاسی در واقع مجری سیاست خارجی در چارچوب دکترین سیاست خارجی هر کشور است. ماهیت دیپلماسی اسلام نیز در روابط بین‌الملل به ماهیت این روابط از دیدگاه اسلام برمی‌گردد. دیپلماسی اسلامی در زمینه اهداف، انگیزه‌ها، اصول، عملکردها و نتایج با دیپلماسی رایج غربی متفاوت خواهد بود. دیپلماسی اسلامی در اجرا و از نظر موضوع، اشخاص، مدت و زمان، صور و انواع مختلفی دارد از جمله: موقت و دائمی، حرفه‌ای و غیر حرفه‌ای، دیپلماسی افراد، دیپلماسی آشکار و پنهان و سفارت داخلی و خارجی مطرح است (ابوالوفا، ۱۳۹۰: ۱۲۶ - ۱۰۳).

دیپلماسی عمومی

دیپلماسی عمومی، به معنای کاربرد ابزارهای بین فرهنگی و ارتباطات بین‌المللی در سیاست خارجی است و به گونه‌ای فراگیر شامل دیپلماسی فرهنگی و رسانه‌ای می‌شود. دیپلماسی عمومی در میان بقیه ابزارهای سیاست خارجی بیشترین تأثیرپذیری را از مؤلفه‌های هویت ملی دارد (آشنا، ۱۳۸۴: ۶). ابزار اصلی آن نیز انتشار متن، تصاویر متحرک، مبادلات فرهنگی، رادیو و تلویزیون و اینترنت است. آژانس تبلیغات امریکا در توضیح این مفهوم دیپلماسی عمومی را دیپلماسی از طریق درک توده‌های مردم بیگانه، دادن پیام برای آنان، فعالیت به منظور تأثیرگذاری بر آنها و توسعه گفت‌وگو میان شهروندان و نهادهای امریکایی از یک سو و نهادهای بیگانه از سوی دیگر می‌داند که باعث تقویت منافع ملی

امریکا می‌شود (ولف و راسن، ۲۰۰۵: ۱۳۳). برخی از صاحب‌نظران دیپلماسی عمومی با راهبرد آموزشی که طیف خاصی از مخاطبان را دربرمی‌گیرد را دیپلماسی عمومی و به نوعی مترادف دیپلماسی فرهنگی می‌نامند و آن را با راهبرد رسانه‌ای که عموم مردم را مخاطب قرار می‌دهد را دیپلماسی عمومی عنوان می‌کنند (درخشه و غفاری، ۱۳۹۰: ۱۲).

دیپلماسی فرهنگی

در تعریف میلتن کامینگز، دیپلماسی فرهنگی عبارت است از مبادله ایده‌ها، اطلاعات، هنر، نحوه زندگی، نظام ارزشی، سنت‌ها و اعتقادات به منظور دستیابی به مفاهیم مشترک و تقویت تفاهم متقابل میان ملت‌ها و کشورها (Cumings، ۲۰۰۳: ۱). دیپلماسی فرهنگی عبارتست از «تلاش برای درک، مطلع ساختن، مشارکت دادن و تأثیرگذاری بر مردم دیگر کشورها و تبادل ایده‌ها، اطلاعات، هنر و دیگر جنبه‌های فرهنگ میان ملت‌ها به منظور تقویت تفاهم متقابل» (خانی، ۱۳۸۴: ۹۱). بنابراین می‌توان دیپلماسی فرهنگی را به ابزاری برای تأمین منافع و مصالح ملی - دینی یک ملت یا فرهنگ تفسیر و تعبیر کنیم.

عناوین دیپلماسی مجازی، دیجیتالی، شبکه‌ای، دیپلماسی رسانه‌ای و میان‌گیری بین‌المللی، تله دیپلماسی (Tele Diplomacy) و سایر دیپلماسی (Cyber Diplomacy) را می‌توان تحت این نوع از دیپلماسی تعریف کرد. هرچند دیپلماسی علمی - تکنولوژیک و مشتقات آن چون آموزش و فناوری را می‌توان در قالبی جدا از دیپلماسی فرهنگی به حساب آورد. در این مقاله در قالب دیپلماسی فرهنگی تعریف شده است.

دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

دیپلماسی فرهنگی ج.ا. ایران عبارت است از تلاش و اقدامات از پیش طراحی شده و سازمان یافته جمهوری اسلامی برای تأثیرگذاری بر برداشت‌ها، ادراکات، افکار، انگاره‌ها، ایده‌آل‌ها، ارزش‌ها، ایستارها و باورهای ملت‌ها و کشورهای دیگر از طریق تبیین و ترویج فرهنگ و تمدن ایران و انقلاب اسلامی و شناخت و درک واقعی از فرهنگ‌ها و تمدن‌های دیگر به منظور تأمین و توسعه منافع ملی (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۹۱).

ارائه بیانی روشن از سیاست خارجی ج.ا. ایران و به تبع آن دیپلماسی فرهنگی، و درک فراز و نشیب‌ها و گسست‌های بوجود آمده، ناشی از گفتمان‌های حاکمیت یافته در جمهوری اسلامی است. گفتمان‌هایی که از بدو ظهور نظام تا کنون به حوزه حاکمیت سیاسی راه یافته‌اند و توانسته‌اند نقش‌های مهمی در پیش برد اهداف نظام اسلامی ایفا کنند (همان، ۱۳۸۸: ۲۳۵). نتیجه این گفتمان‌ها برای تحقق ارزش‌های انقلاب اسلامی و در اجرای

سیاست خارجی، مؤلفه‌هایی را در چارچوب مجموعه اهداف و پیام‌ها، ابزارها، روش‌ها، عوامل اجرا و برنامه‌های راهبردی و اجرایی در ارتباط با یکدیگر شکل می‌دهند که شکل و محتوای دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران خارج از آن نخواهد بود.

ماهیت و رویکرد دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

چنانچه دیپلماسی فرهنگی را به عنوان ابزاری برای تأمین منافع و مصالح ملی - دینی جمهوری اسلامی ایران تعبیر کنیم دیپلماسی مطلوب ایران دارای ماهیتی خواهد بود که بتواند سیاست خارجی کشور را در تأمین منافع ملی، غلبه بر موانع و محظورات ساختاری خارجی همراهی و کمک کند. از میان عناصر چهارگانه منافع ملی جمهوری اسلامی ایران شامل قدرت، امنیت، توسعه و ترویج ارزش‌ها و صدور انقلاب، دیپلماسی فرهنگی ایران در عنصر اشاعه فرهنگ ایرانی اسلامی و صدور انقلاب که بازتاب دهنده موجودیتی خاص به عنوان جمهوری اسلامی ایران است نقش تعیین کننده‌ای خواهد داشت (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۷۸: ۲۷۰-۲۲۰).

دیپلماسی فرهنگی ایران با توجه به ماهیت ایدئولوژیک انقلاب اسلامی ایران حامل و ناقل قدرت نرم ایران اسلامی با محتوا و زمینه‌های زیر است:

- ارائه ایران و فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی به عنوان یکی از تمدن‌های بزرگ جهان؛
- ارائه تصویری روشن و مبتنی بر ارزش‌های اسلامی منطبق با مکتب سیاسی امام خمینی؛
- تصویرسازی از ایرانی پیشرفته و تحول خواه در عرصه‌های علم و سیاست و فرهنگ به گونه‌ای که تبلیغ سنت‌ها، باورها، ایستارها، تاریخ، پیشرفت‌های علمی، فرهنگ عمومی و سبک زندگی ایرانیان برای سایر ملل ذیل آن تعریف می‌شود.

از نگاه رهبری معظم انقلاب، دیپلماسی فرهنگی کشور باید ضمن معرفی پیشرفت‌های چشمگیر علمی و معرفی ادب و هنر کشور، جلوه‌های مردم سالاری کشور و اجتماعات عظیم مردمی، جلوه‌های دینی و حضور معنوی و عاشقانه قشرهای مختلف مردم به ویژه جوانان در مراسم مذهبی اعم از جلسات قرآن، دعا، و عزاداری‌ها، به عنوان یک رویداد بزرگ در کشور با هنرمندی و مستندسازی، به مردم دنیا نشان داده شود. ایران امروز و عمق فرهنگ و تمدن کشور برای جهانیان معرفی شود (امام خامنه‌ای، بیانات مورخ ۱۳۸۸/۱۲/۱۱). به نظر می‌رسد دیپلماسی فرهنگی ج.ا.ایران با مؤلفه‌های برآمده از فرهنگ ایرانی و اسلامی، اهداف و ارزش‌ها و تجربیات خود بتواند از عهده این مهم برآید.

مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

حوزه عمل دیپلماسی فرهنگی در عرصه فرهنگ ملموس و غیرملموس بسیار وسیع است و عرصه‌های علم و فناوری و آموزش و رسانه را دربرمی‌گیرد و می‌تواند راهگشای ورود و فعالیت سایر انواع دیپلماسی در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی و نظامی شود. دیپلماسی علمی، دیپلماسی آموزشی و دیپلماسی گردشگری جمهوری اسلامی ایران از موارد قابل توجه در آینده روابط بین‌الملل ایران خواهد بود. در حال حاضر دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به عنوان ابزار تأمین منافع ملی از طریق ابزارهای فرهنگی و روش‌های نرم افزاری را می‌توان دارای چهار بعد اصلی دانست:

۱. هدف تأمین منافع ملی یا محتوای دیپلماسی در قالب سیاست‌های بین‌المللی؛ این هدف با شاخص‌های دینی و ارزشی مکتب تشیع گره خورده است.
۲. ابزارهای فرهنگی و عوامل انتقال در فرآیند دیپلماسی که نرم افزاری و نافذ در انسان‌ها هستند.
۳. مخاطبین دیپلماسی شامل: جوامع و ساختارهای انسانی اعم از دولتی و غیردولتی و اشخاص حقیقی و حقوقی.
۴. دیپلمات‌های ورزیده و متخصص فرهنگی که عامل اجرای فرآیند دیپلماسی در جوامع هدف هستند.

با مطالعات صورت گرفته، فراتحلیل پژوهش‌های موجود و احصای مؤلفه‌های مطرح شده از دیپلماسی فرهنگی و سپس تنقیح آن با کمک صاحب نظران مجرب و همچنین با مباحثی که در خصوص دیپلماسی فرهنگی در دو بعد پیام‌ها و انتقال آنها مطرح شد، به اضافه تجربیاتی که از اجرا و عوامل اجرای دیپلماسی فرهنگی به دست آمده می‌توان دیپلماسی فرهنگی ج.ا.ایران را دارای ۷۰ مؤلفه مؤثر و معنی دار دانست. این مؤلفه‌ها که در چهار گروه هدفی-پیامی، ابزاری-روشی، عاملیت اجرا و برنامه‌ای و زیرگروه‌های مرتبط به شرح زیر دسته بندی شده به شرح زیر عنوان می‌شود:

□ شاخص‌های مرتبط باهدف و پیام دیپلماسی

۱. الف) شاخص‌های دینی

۱. ترویج و تبلیغ مکتب تشیع، ۲. معرفی مدل حکومتی مبتنی بر ولایت فقیه، ۳. ترویج و تبلیغ فرهنگ عاشورا، ۴. تبلیغ شعار همگرایی اسلامی، ۵. تبلیغ نظم نوین جهانی اسلامی (مهدویت)، ۶. ترویج معنویت گرایی (رویکردی که انسان را بطور کلی از چارچوب نگاه

مادی غرب خارج و متوجه خداوند و بعد روحانی انسان می‌کند)، ۷. ترویج فرهنگ قرآن و عترت (اهل بیت علیهم السلام)، ۸. گسترش زبان و ادبیات ایرانی - اسلامی.

ب) شاخص‌های ارزشی مشترک

۹. ترویج ارزش عدالتخواهی، ۱۰. تبلیغ و ترویج ظلم ستیزی، ۱۱. تبلیغ شعار استکبار ستیزی، ۱۲. ترویج و تبلیغ استقلال واقعی، ۱۳. حمایت از مستضعفان عالم، ۱۴. حمایت از جنبش‌های آزادیبخش و عدالتجو.

□ شاخص‌های ابزاری - روشی

الف) شاخص‌های فرهنگی

۱۵. استفاده از رسانه‌های شنیداری (امواج رادیویی، حامل‌های صوتی و...)، ۱۶. بکارگیری کتاب و نشریات (اهدا به کتابخانه، برگزاری نمایشگاه و...)، ۱۷. استفاده از فیلم و سینما (با مضمون معرفی هویت ایرانی - اسلامی ایران)، ۱۸. نهضت ترجمه (ترجمه کتاب‌های مناسب به زبان‌های زنده دنیا)، ۱۹. برقراری کرسی‌های زبان فارسی در مراکز علمی دنیا، ۲۰. برگزاری محافل فرهنگی (شب شعر)، ۲۱. برگزاری محافل فرهنگی (سخنرانی متناسب با شرایط)، ۲۲. برگزاری محافل فرهنگی (دیدار با هنرمندان)، ۲۳. برگزاری مسابقات ورزشی داخلی و خارجی بین‌المللی، ۲۴. تبلیغ و برندسازی جاذبه‌های گردشگری، ۲۵. اجرای نمایش‌های هنری (متناسب با موقعیت)، ۲۶. عرضه و ترویج آداب و رسوم و سبک زندگی.

ب) شاخص‌های سیاسی - نظامی

۲۷. شرکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی، ۲۸. تصدی پست‌های سازمانی بین‌المللی، ۲۹. ایجاد معاهدات و ائتلاف‌های سیاسی، ۳۰. ایجاد معاهدات و ائتلاف‌های نظامی، ۳۱. مشارکت در ایجاد سازمان‌های منطقه‌ای، ۳۲. همکاری با کشورهای مستقل استکبارستیز.

ج) شاخص‌های علمی - آموزشی

۳۳. برگزاری مسابقات علمی و فنی بین‌المللی، ۳۴. برگزاری اجلاس و همایش‌های علمی بین‌المللی داخلی، ۳۵. مشارکت فعال در اجلاس و همایش‌های علمی بین‌المللی، ۳۶. برگزاری اجلاس و کنفرانس‌های بین‌المللی در خارج کشور، ۳۷. جذب دانشجوی خارجی، ۳۸. آموزش دانش و مهارت (خیاطی، گلدوزی و...)، ۳۹. برگزاری دوره‌های آموزشی با اساتید ایرانی، ۴۰. معرفی موارد شکستن مرزهای دانش

د) شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی

۴۱. عرضه خدمات فرهنگی_ اجتماعی (بهداشتی، درمانی، هنری، مهارتی و...)، ۴۲. بکارگیری فضای مجازی (ICT)، ۴۳. ساخت و استفاده از بازی‌های رایانه‌ای مناسب، ۴۴. حمایت‌های اقتصادی هدفمند، ۴۵. اجرای پروژه‌های بین‌المللی در داخل و خارج، ۴۶. مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی (اجرای برنامه‌مند دیپلماسی متناسب با شرایط و تغییرات محیطی و رقابتی).

□ شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی

الف) شاخص‌های مرتبط با عوامل رسمی

۴۷. بکارگیری دیپلمات‌های متخصص رسمی، ۴۸. اعزام مبلغین دینی به کشورهای متمایل به اسلام، ۴۹. فعالیت سازمان‌های رسمی ایرانی (مثل کمیته امداد، هلال احمر، صداوسیما و...)، ۵۰. فعالیت دولتمردان و کارگزاران (مقامات و مسئولین)، ۵۱. استفاده از سازمان‌های بین‌المللی (یونسکو، ایسکو، نم و..).

ب) شاخص‌های مرتبط با عوامل غیر رسمی

۵۲. فعال سازی ایرانیان مقیم خارج (بارعایت صلاحیت‌های لازم)، ۵۳. استفاده از سمن‌ها (NGO) در فضای بین‌المللی، ۵۴. بکارگیری ورزشکاران متعهد، ۵۵. بکارگیری دانشمندان علوم مختلف بویژه علوم جدید، ۵۶. اعزام هدفمند هنرمندان متعهد برای اجرهای فرهنگی هنری، ۵۷. بکارگیری زنان متعهد و متخصص (حسب شرایط)، ۵۸. بکارگیری هدفمند جوانان متعهد و تحصیلکرده، ۵۹. بکارگیری دانشجویان مستعد و متعهد در فعالیت‌های فرهنگی.

□ شاخص‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی

الف) شاخص‌های برنامه‌ای پیش‌دستانه

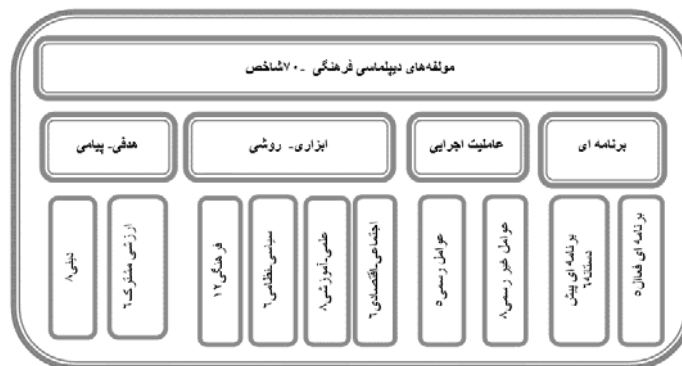
۶۰. جریان سازی فرهنگی در عرصه بین‌المللی همسو با سیاست‌های فرهنگی، ۶۱. ترویج اسلام مدرن مبتنی بر استدلال و پیشرو در امور دنیوی و اخروی، ۶۲. الهام بخشی با تأثیرگذاری متکی به خودباوری و بیداری اسلامی و استکبارستیزی، ۶۳. پیشتازی در تمدن سازی اسلامی- ایرانی و ائتلاف سازی در مقابل تمدن غرب و نظام سرمایه داری، ۶۴. ترویج عدالت خواهی و ظلم ستیزی و گفتمان دینی در عرصه بین‌الملل، ۶۵. استفاده نظام‌مند و شبکه‌ای از ظرفیت‌های ذاتی اسلام و مسلمانان و ملت‌های علاقمند به اسلام و مکتب تشیع.

ب) شاخص‌های برنامه‌ای فعال

۶۶. فعالیت بین‌المللی فرهنگی بصورت نظام مند، هدایتگر و یکپارچه، ۶۷. تقریب بین مذاهب با همکاری اهل تسنن، ۶۸. تصویرسازی از ایران اسلامی مستقل، عزتمند و مبتنی بر مردمسالاری دینی، ۶۹. حضور گسترده اولویت بندی شده جغرافیایی در تعاملات سیاسی و فرهنگی بین‌المللی، ۷۰. استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی در دستگاه دیپلماسی کشور (مدیریت چشم انداز محور دیپلماسی فرهنگی با ساختار سازمانی مناسب و متناسب با تغییرات و شرایط محیطی ورقابتی).

استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی در دستگاه دیپلماسی کشور (مدیریت چشم انداز محور دیپلماسی فرهنگی با ساختار سازمانی مناسب و متناسب با تغییرات و شرایط محیطی ورقابتی) مجموعه مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی ایران در قالب این مدل تلخیص شده است.

مدل مفهومی دیپلماسی فرهنگی ایران

شکل شماره (۱): مدل مفهومی دیپلماسی فرهنگی

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

ارزیابی خبرگان از وضع موجود و مطلوب دیپلماسی فرهنگی ایران به طور همزمان و تحلیل‌های مختلف از این ارزیابی به ما کمک می‌کند تا ضمن رتبه بندی مؤلفه‌های مؤثر در این متغیر کلان جایگاه هر شاخص زیر مجموعه آن را تعیین کنیم و با تحلیل متغیرهای مشاهده شده به عناصر کلیدی مؤلفه‌ها دست پیدا کنیم.

رتبه بندی شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی در وضعیت موجود و مطلوب

جایگاه شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در وضعیت مطلوب، با مشخص کردن میانگین نمرات ارزیابی شاخص‌ها، تقدم رتبه‌ای هر شاخص مشخص

می‌شود. جدول شماره ۱ مجموعه ۲۰ درصد از مهم‌ترین شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی را بدون در نظر گرفتن گروه‌های مربوط به عنوان شاخص‌های کلیدی معرفی می‌کند.

جدول شماره (۱): شاخص‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی در وضعیت موجود و مطلوب

میانگین	شاخص‌های وضعیت مطلوب	میانگین	شاخص‌های وضعیت موجود
۹,۰۱	۴. تبلیغ شعار همگرایی اسلامی	۶,۵۷	۱۱. تبلیغ شعار استکبار ستیزی
۹,۰۱	۹. ترویج ارزش عدالتخواهی	۵,۹۴	۱۲. ترویج و تبلیغ استقلال واقعی
۹,۰۱	۲۷. شرکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی	۵,۸۹	۱۳. حمایت از مستضعفان عالم
۸,۹۲	۶۸. تصویرسازی از ایران اسلامی مستقل، عزتمند و مبتنی بر مردمسالاری دینی	۵,۵۷	۱۴. حمایت از جنبش‌های آزادیبخش و عدالتجو
۸,۹۰	۱۷. استفاده از فیلم و سینما (با مضمون معرفی هویت ایرانی - اسلامی ایران)	۵,۳۴	۱۰. تبلیغ و ترویج ظلم ستیزی
۸,۸۹	۴۲. بکارگیری فضای مجازی (ICT)	۵,۲۰	۷. ترویج فرهنگ قرآن و عترت
۸,۸۲	۴۷. بکارگیری دیپلمات‌های متخصص رسمی	۵,۱۵	۴. تبلیغ شعار همگرایی اسلامی
۸,۸۲	۵۱. استفاده از سازمان‌های بین‌المللی (یونسکو، ایسکو، نم و...)	۵,۰۷	۴۸. اعزام مبلغین دینی به کشورهای متمایل به اسلام
۸,۷۷	۷. ترویج فرهنگ قرآن و عترت	۵,۰۰	۱. ترویج و تبلیغ مکتب تشیع
۸,۶۹	۷۰. استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی در دستگاه دیپلماسی کشور	۴,۹۶	۳۴. برگزاری اجلاس و همایش‌های علمی بین‌المللی داخلی
۸,۶۸	۵۳. استفاده از سمن‌ها (NGO) در فضای بین‌المللی	۴,۹۲	۳. ترویج و تبلیغ فرهنگ عاشورا
۸,۶۷	۱۰. تبلیغ و ترویج ظلم ستیزی	۴,۹۱	۸. گسترش زبان و ادبیات ایرانی - اسلامی
۸,۶۷	۱۱. تبلیغ شعار استکبار ستیزی	۴,۹۱	۳۲. همکاری با کشورهای مستقل استکبار ستیز
۸,۶۵	۶۶. فعالیت بین‌المللی فرهنگی بصورت نظام مند، هدایتگر و یکپارچه	۴,۸۹	۹. ترویج ارزش عدالتخواهی
۸,۶۱	۱۸. نهضت ترجمه (ترجمه کتاب‌های مناسب به زبان‌های زنده دنیا)	۴,۷۴	۱۶. بکارگیری کتاب و نشریات (هدا به کتابخانه، برگزاری نمایشگاه و...)

ملاحظه می‌شود که شاخص‌ها در دو وضعیت موجود و مطلوب با اختلاف معنادار، ضمن مشخص کردن شکاف موجود دچار تغییرات در اولویت بندی نیز شده‌اند. شاخص‌های: تبلیغ شعار استکبار ستیزی، ترویج و تبلیغ استقلال واقعی تا به کارگیری کتاب و نشریات با بالاترین درجه اهمیت در وضعیت موجود شاخص‌های کلیدی محسوب می‌شوند اما در وضعیت مطلوب شاخص‌های: تبلیغ شعار همگرایی اسلامی، ترویج ارزش عدالتخواهی تا نهضت ترجمه با درجه اهمیت بالا به ترتیب جایگزین شده و کلیدی محسوب می‌شوند. بنابراین لازم است با توجه به شکاف موجود موضوعات دیپلماسی فرهنگی با اولویت بندی بالا مورد توجه قرار گیرد. سایر شاخص‌ها نیز با توجه به ظرفیت کشور و با توجه به اولویت در ملاحظات بعدی قرار گیرند.

توصیف و تحلیل آماری داده‌ها

برای تأمین نیازهای پژوهش در پرسش‌ها و فرضیه‌های تحقیق از روش T تست برای پاسخگویی به رتبه بندی اهمیت شاخص‌ها، تحلیل شکاف و نیاز استفاده شده است. ابتدا با توجه به دسته شاخص‌های ذیل هر متغیر، توصیف و تحلیل وضعیت موجود و وضعیت مطلوب هر کدام از متغیرهای پژوهشی صورت گرفته و شاخص‌ها رتبه بندی شده‌اند. سپس این مجموعه‌ها به تفکیک هر مؤلفه از مجموعه مؤلفه‌های موجود مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

تحلیل آماری شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

در این مقاله دیپلماسی فرهنگی براساس چهار شاخص اصلی زیر مورد اندازه‌گیری قرار گرفته است:

۱. شاخص‌های مرتبط باهدف و پیام دیپلماسی (شامل شاخص‌های: دینی و ارزشی مشترک)
۲. شاخص‌های ابزاری-روشی (شامل شاخص‌های: فرهنگی، سیاسی- نظامی، علمی- آموزشی و اجتماعی-اقتصادی)
۳. شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی (شامل شاخص‌های: عوامل رسمی و عوامل غیر رسمی)
۴. شاخص‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی (شامل شاخص‌های: برنامه‌ای پیش‌دستانه و برنامه‌ای فعال)

هر کدام از شاخص‌های براساس محاسبه میانگین هر کدام از زیرشاخص‌های مرتبط حاصل شده‌اند. و متناسب با هر شاخص کلی تعدادی زیر شاخص بکار برده شده تا پدیده موردنظر به دقت مورد اندازه‌گیری قرار گیرد. برای تحلیل هر کدام از شاخص‌های بالا ابتدا هر کدام از شاخص‌های مرتبط با دیپلماسی فرهنگی در شرایط موجود و مطلوب مورد مقایسه قرار گرفته سپس زیرشاخص‌های هر کدام بطور جداگانه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

آزمون آماری شاخص‌های مرتبط با دیپلماسی فرهنگی

در اجرای این آزمون نیاز به دو میانگین است تا مشخص گردد بین آن دو تفاوت معنا دار وجود دارد یا خیر. میانگین‌های پژوهش نیز براساس توضیحات بالا عبارتند از میانگین‌های هر کدام از شاخص‌ها در شرایط موجود و مطلوب؛ بنابراین شاخص‌های کلی چهارگانه طی جداول مجزا از نظر تفاوت مقادیر زوجی میانگین نمرات و انحراف استاندارد و تعیین مقدار T در دو وضعیت موجود و مطلوب مورد محاسبه و تحلیل قرار

گرفت. نتیجه آزمون آماری مشخص کرد بین میانگین‌های هر مقوله در شرایط موجود از نظر آماری در هر چهار مورد تفاوت معنادار وجود دارد. به این معنی که در وضعیت کنونی از حیث شاخص‌های مرتبط با هر مقوله دیپلماسی فرهنگی کشور از وضعیت مطلوب برخوردار نیست.

برای نمونه شاخص کلی سوم یعنی شاخص عامل اجرای دیپلماسی را براساس جدول مربوط توضیح می‌دهیم. شاخص کلی فوق از دو مقوله: شاخص‌های مرتبط با عوامل رسمی و شاخص‌های مرتبط با عوامل غیر رسمی تشکیل شده است؛ هر کدام از مقوله‌های یاد شده نیز شامل برخی زیر شاخص‌های مختلف است. جدول شماره ۲ مقادیر مربوط به چهار مقوله مورد اشاره را در وضعیت موجود و وضعیت مطلوب نشان می‌دهد.

جدول شماره (۲): آزمون آماری شاخص‌های عوامل رسمی و غیر رسمی

t	تفاوت مقادیر زوجی		نام شاخص کلی
	میانگین	انحراف استاندارد	
-34.993	1.57249	-3.94051	دیپلماسی فرهنگی - شاخص‌های اجرای دیپلماسی (شاخص‌های مرتبط با عوامل رسمی در وضعیت موجود) - دیپلماسی فرهنگی - شاخص‌های اجرای دیپلماسی (شاخص‌های مرتبط با عوامل رسمی در وضعیت مطلوب) - دیپلماسی فرهنگی - شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی (شاخص‌های مرتبط با عوامل غیر رسمی در وضعیت موجود) - دیپلماسی فرهنگی - شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی (شاخص‌های مرتبط با عوامل غیر رسمی در وضعیت مطلوب)
-37.239	1.84137	-4.89796	

نتیجه آزمون آماری: مطابق جدول بالا بین میانگین‌های هر مقوله از نظر آماری تفاوت معنادار وجود دارد. در واقع عامل دیپلماسی در مقوله‌های عوامل رسمی و غیررسمی از وضعیت مطلوب برخوردار نیست.

رتبه بندی شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی

با توجه به ارزیابی آزمودنی‌ها و امتیازدهی به مؤلفه‌های دیپلماسی فرهنگی، مجموعه شاخص‌های دهگانه دیپلماسی فرهنگی ج.ا.ایران از حیث اهمیت رتبه‌بندی شده‌اند. با توجه به این رتبه بندی مجموعه شاخص‌های مرتبط با عامل غیر رسمی اجرای دیپلماسی به عنوان رتبه اول مهم‌ترین عامل در تحقق دیپلماسی فرهنگی محسوب می‌شود در حالیکه شاخص‌های هدف و پیامی در بخش ارزش مشترک با کسب رتبه آخر، در مجموع از اهمیت کمتری برخوردار است. مجموعه شاخص‌های ابزاری-روشی در بخش‌های مختلف و شاخص‌های عامل اجرای رسمی و برنامه‌ای در رتبه‌های بعدی و بین این دو شاخص قرار می‌گیرند. جدول شماره ۳ شاخص‌ها به ترتیب اهمیت رتبه بندی شده‌اند.

جدول شماره (۳): رتبه بندی اهمیت شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی

شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی	درجه اهمیت
شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی (شاخص‌های مرتبط با عوامل غیر رسمی)	۱
شاخص‌های ابزاری و روشی (شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی)	۲
شاخص‌های ابزاری و روشی (شاخص‌های سیاسی-نظامی)	۳
شاخص‌های عامل اجرای دیپلماسی (شاخص‌های مرتبط با عوامل رسمی)	۴
شاخص‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی (شاخص‌های برنامه‌ای فعال)	۵
شاخص‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی (شاخص‌های برنامه‌ای پیش‌دستانه)	۶
شاخص‌های ابزاری و روشی (شاخص‌های فرهنگی)	۷
شاخص‌های ابزاری و روشی (شاخص‌های علمی آموزشی)	۸
شاخص‌های مرتبط باهدف و پیام دیپلماسی (شاخص‌های دینی)	۹
شاخص‌های مرتبط باهدف و پیام دیپلماسی (شاخص‌های ارزش مشترک)	۱۰

بنابراین نتیجه پژوهش نشان می‌دهد:

۱. تکیه بر کیفیت انتخاب عوامل اجرای دیپلماسی فرهنگی غیررسمی و شاخص‌های ابزاری و روشی در حوزه اقتصادی و سیاسی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. چرا که مشخص شد. مجموعه شاخص‌های مرتبط با عامل غیر رسمی اجرای دیپلماسی مهم‌ترین عامل در تحقق دیپلماسی فرهنگی است.
۲. شاخص‌های هدف و پیامی اگرچه به‌عنوان شاخص معنادار از پایه‌های پیامی دیپلماسی فرهنگی هستند اما در مجموع با توجه به رتبه اکتسابی از اهمیت کمتری برخوردارند و نیازمند کار بیشتری در این حوزه نیستیم.
۳. با توجه به رتبه‌های اکتسابی، مجموعه شاخص‌های ابزاری-روش‌ی، به ترتیب در بخش‌های مختلف اجتماعی-اقتصادی و سیاسی-نظامی و شاخص‌های عامل اجرای رسمی و برنامه‌ای فعال و پیش‌دستانه و شاخص‌های ابزاری و روشی در بخش‌های فرهنگی و علمی و آموزشی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

تحلیل آماری گویه‌های هر مجموعه

با تحلیل آماری گویه‌های دو مجموعه مؤلفه‌های متغیر دیپلماسی فرهنگی در دو وضعیت موجود و مطلوب، ضمن تحلیل نیاز و شکاف موجود بین وضعیت موجود و

مطلوب میزان اهمیت و جایگاه این نیاز با توجه به شکاف موجود و تفاوت مقادیر زوجی شاخص‌ها در دو وضعیت مشخص می‌شود به گونه‌ای که پژوهشگر را به سمت مؤلفه‌های مورد نیاز در الگوی مطلوب دیپلماسی راهنمایی می‌کند.

تحلیل آماری گویه‌های متغیر دیپلماسی فرهنگی (تحلیل شکاف)

برای تعیین میزان تفاوت مقادیر زوجی و تحلیل شکاف، آزمون تی بر روی مقوله‌های مختلف از شاخص‌های متغیر کلان دیپلماسی فرهنگی انجام می‌شود و جداول مربوط ملاک ارزیابی قرار می‌گیرد. البته برای جلوگیری از تطویل متن فقط در مورد اول جدول مربوط به عنوان نمونه درج می‌شود و در سایر موارد صرفاً نتیجه جدول ذکر خواهد شد.

۱. شاخص‌های مرتبط باهدف و پیام دیپلماسی در مقوله "شاخص‌های دینی"

این مقوله دارای ۷ گویه است. جدول شماره ۴ مقادیر مربوط به محاسبه آزمون T هر کدام از مقوله‌ها را نشان می‌دهد. با توجه به این جدول، همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند. در واقع هیچکدام از شاخص‌های ذکر شده از وضع مطلوب برخوردار نیستند. در این جدول اهمیت هر کدام از شاخص‌ها بر اساس میزان فاصله شاخص از سطح مطلوب به ترتیب اولویت مشخص شده است.

جدول شماره (۴): محاسبه آزمون تی شاخص‌های دینی و رتبه بندی آن

درجه آزادی	t	تفاوت مقادیر زوجی		شاخص‌ها
		انحراف استاندارد	میانگین	
195	-24.569	2.198	-3.857	تبلیغ شعار همگرایی اسلامی
195	-22.743	2.575	-4.184	ترویج معنویت گرایی
195	-21.959	2.280	-3.577	گسترش زبان و ادبیات ایرانی- اسلامی
195	-21.422	2.327	-3.561	ترویج فرهنگ قرآن و عترت (اهل بیت علیهم السلام)
195	-19.755	2.650	-3.740	تبلیغ نظم نوین جهانی اسلامی (مهدویت)
195	-18.017	2.474	-3.184	ترویج و تبلیغ فرهنگ عاشورا
194	-16.837	2.692	-3.246	معرفی مدل حکومتی مبتنی بر ولایت فقیه
195	-16.384	2.559	-2.995	ترویج و تبلیغ مکتب تشیع

باتوجه به نتایج جدول بالا تبلیغ شعار همگرایی اسلامی در شرایط مطلوب از اهمیت بالایی برخوردار است. ترویج معنویت گرایی نیز در جایگاه بعدی قرار گرفته است. گسترش زبان و ادبیات ایرانی اسلامی سومین جایگاه در شرایط مطلوب مطرح شده است. این اولویت بندی حاکی از آن است که شاخص‌های معرفی مدل حکومتی مبتنی بر ولایت فقیه و ترویج و تبلیغ مکتب تشیع در گروه خود از اولویت کمتری برخوردارند.

۲. شاخص‌های مرتبط باهدف و پیام دیپلماسی در مقوله "شاخص‌های ارزشی مشترک" این مقوله دارای ۶ گویه است. باتوجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و گویه‌های: ترویج ارزش عدالتخواهی، تبلیغ و ترویج ظلم ستیزی و ترویج و تبلیغ استقلال واقعی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته اند.

۳. شاخص‌های مرتبط با ابزار و روش در مقوله "شاخص‌های فرهنگی" این مقوله دارای ۱۲ گویه است. باتوجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های تبلیغ و برندسازی جاذبه‌های گردشگری، استفاده از فیلم و سینما و ترویج و تبلیغ استقلال واقعی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده است.

۴. شاخص‌های مرتبط با ابزار و روش در مقوله "شاخص‌های سیاسی - نظامی" این مقوله دارای ۶ گویه است. باتوجه به جدول مربوط همه شاخص‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های تصدی پست‌های سازمانی بین‌المللی، ایجاد معاهدات و ائتلاف‌های سیاسی و شرکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

۵. شاخص‌های مرتبط با ابزار و روش در مقوله "شاخص‌های علمی - آموزشی" این مقوله دارای ۸ گویه است. باتوجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های برگزاری مسابقات علمی و فنی بین‌المللی، معرفی موارد شکستن مرزهای دانش و برگزاری دوره‌های آموزشی با اساتید ایرانی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

۶. شاخص‌های مرتبط با ابزار و روش در مقوله "شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی"

این مقوله دارای ۶ گویه است. با توجه به جدول مربوط همه شاخص‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های ساخت و استفاده از بازی‌های رایانه‌ای مناسب، بکارگیری فضای مجازی (ICT) و مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

۷. شاخص‌های مرتبط با عامل اجرای دیپلماسی در مقوله "شاخص‌های مرتبط با عوامل رسمی".

این مقوله دارای ۵ گویه است. با توجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های استفاده از سازمان‌های بین‌المللی، بکارگیری دیپلمات‌های متخصص رسمی و فعالیت دولتمردان و کارگزاران به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

۸. شاخص‌های مرتبط با عامل اجرای دیپلماسی در مقوله "شاخص‌های مرتبط با عوامل غیر رسمی".

این مقوله دارای ۸ گویه است. با توجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های استفاده از سمن‌ها (NGO) در فضای بین‌المللی، فعال‌سازی ایرانیان مقیم خارج و بکارگیری دانشمندان علوم مختلف بویژه علوم جدید به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

۹. شاخص‌های مرتبط با مؤلفه‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی در مقوله "شاخص‌های برنامه‌ای پیش‌دستانه".

این مقوله دارای ۶ گویه است. با توجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های جریان‌سازی فرهنگی در عرصه بین‌المللی همسو با سیاست‌های فرهنگی، استفاده نظام‌مند و شبکه‌ای از ظرفیت‌های ذاتی اسلام و مسلمانان و ملت‌های علاقمند به اسلام و مکتب تشیع و ترویج اسلام مدرن مبتنی بر استدلال و پیشرو در امور دنیوی و اخروی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

۱۰. شاخص‌های مرتبط با مؤلفه‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی در مقوله "شاخص‌های برنامه‌ای فعال"

این مقوله دارای ۵ گویه است. با توجه به جدول مربوط همه گویه‌ها از حیث میانگین وضع موجود و وضع مطلوب از لحاظ آماری معنادار هستند و شاخص‌های فعالیت بین‌المللی فرهنگی بصورت نظام‌مند، هدایتگر و یکپارچه، استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی در دستگاه دیپلماسی کشور و تصویرسازی از ایران اسلامی مستقل، عزتمند و مبتنی بر مردمسالاری دینی به ترتیب رتبه اول تا سوم اهمیت را احراز کرده و شاخص‌های بعدی در رتبه بعد قرار گرفته‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همه شاخص‌های احصا و آزمون شده در پژوهش، با توجه به معناداری آماری به نوبه خود دارای اهمیت بودند و هیچ یک از ۷۰ شاخص به دلیل معنادار نبودن حذف نشده است. اما در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش که مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران چیست، باید نتیجه هر یک از مجموعه شاخص‌ها را از حیث درجه اهمیت و جایگاه منظور نمود و سپس برای دستیابی به مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مهم‌ترین مؤلفه‌ها را به عنوان عناصر کلیدی نتیجه گرفت.

بنابراین با توجه به نتیجه این رتبه‌بندی و تحلیل تی تست، مجموعه شاخص‌های: عوامل غیر رسمی اجرای دیپلماسی فرهنگی، ابزاری و روشی اجتماعی-اقتصادی و شاخص‌های ابزاری و روشی سیاسی-نظامی را باید سه گروه مؤلفه کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برشمرد و مؤلفه‌های زیر از متغیرهای مشاهده شده شامل: تبلیغ شعار همگرایی اسلامی، ترویج ارزش عدالتخواهی، شرکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی، تصویرسازی از ایران اسلامی مستقل، عزتمند و مبتنی بر مردم‌سالاری دینی، استفاده از فیلم و سینما (با مضمون معرفی هویت ایرانی-اسلامی ایران)، بکارگیری فضای مجازی (ICT)، بکارگیری دیپلمات‌های متخصص رسمی، استفاده از سازمان‌های بین‌المللی (یونسکو، ایسکو، نم و...)، ترویج فرهنگ قرآن و عترت (اهل بیت علیهم السلام) و استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی در دستگاه دیپلماسی کشور (مدیریت چشم انداز محور دیپلماسی فرهنگی با ساختار سازمانی مناسب و متناسب با تغییرات و شرایط محیطی ورقابتی) را نیز بطور خاص از مؤلفه‌های مهم و کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به شمار آورد و برای آن برنامه خاص در نظر گرفت.

پیشنهادهای مقاله را در دو بخش مطرح می‌کنیم؛

الف) پیشنهاد پژوهشی: پیشنهاد می‌شود نتایج این پژوهش مورد مطالعه و استفاده سازمان‌های مصرف آن یعنی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و وزارت امور خارجه قرار گیرد و پژوهش‌های تکمیلی مربوط نیز توسط مراکز مطالعاتی آنها دنبال شود.

ب) پیشنهاد اجرایی: با توجه به تایید و تاکید پژوهش مبنی بر استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی پیشنهاد می‌شود ساختار سازمانی مناسبی در حد معاونت در دستگاه دیپلماسی کشور با این رویکرد ایجاد شده و به عنوان متولی مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی و با تعامل با دستگاه‌های اجرایی مرتبط شاخص‌های مرتبط را رصد کند و در راستای کنترل استراتژی‌ها و کنترل استراتژیک فرایندهای مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی، تغییرات لازم را در راهبرد‌های مربوط اعمال نمایند. بدیهی است با تشکیل داشبورد ملی دیپلماسی فرهنگی، امکان رصد شاخص‌های مربوط و کنترل متغیرها و رصد آنها فراهم خواهد شد.

منابع و مأخذ:

- قرآن کریم، ترجمه: آیة‌الله ناصر مکارم شیرازی
 - اسام خامنه‌ای (مدظله)، **مجموعه بیانات** قا بل دستر سی در سایت: khamenei.ir
 - ابوالوفا، احمد (۱۳۹۰)، **حقوق دیپلماتیک** (رها فت اسلامی)، ترجمه سیدمصطفی میرمحمدی، تهران: سمت.
 - آشنا، حسام‌الدین (۱۳۸۴) **کتاب امریکا ۶** (ویژه دیپلماسی عمومی)، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی.
 - البرزی، محمد رضا (۱۳۶۸) **ارزیابی تحول دیپلماسی در قرن بیستم**، تهران: نشر سفیر.
 - بیلیس، جان و اسمیت (۱۳۸۳) **چ هانی شدن سیا ست**، ترجمه ابوالقاسم راه چم نی. تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
 - دهقانی فیروز آبادی سید جمال (۱۳۸۸) **سیا ست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: سمت.
 - دهقانی فیروز آبادی سید جمال (۱۳۸۷) **چارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی مرکز تحقیقات استراتژیک.
 - کشاورز شکر، عباس (۱۳۹۲) **فرصتها و چالش‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خاور میا نه**، تهران: دانشگاه امام صادق، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

مقالات:

- خانی، محمدح - سن (۱۳۸۴) دیپلما سی فرهنگی و جای نگاه آن در سیاست خارجی کشورها، **دانش سیاسی**، پاییز و زمستان.
 - درخشه، جمال و مصطفی غفاری (۱۳۹۰)، **مطالعات فرهنگی - ارتباطات**، سال دوازدهم، شماره ۱۶.
 - دهقانی فیروز آبادی، سیدجمال (۱۳۹۱) الزامات دیپلما سی فرهنگی ایران، **همشهری آنلاین**، سه شنبه ۹۱/۲/۵.
 - رستگاری، محمدحسین (۱۳۹۱) نقش نهاد های فرهنگی در تحقق چشم انداز جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه مدیریت راه بردی دانشگاه عالی دفاع ملی**، سال اول شماره ۲.
 - سیمیر، رضا (۱۳۸۵) کار ویژه های دیپلما سی مدرن در روابط بین‌المللی: تأثیر گذاری - ها و تأثیر پذیری - های متقابل، **فصلنامه سیاست خارجی**، سال بیستم، شماره ۱، بهار.
 - وحیدی، موسی رضا (۱۳۸۶) فرانتکو لوژی و تحول مفهوم قدرت در روابط بین‌الملل، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال دهم، شماره چهارم، زمستان، شماره مسلسل ۲۸.

منابع لاتین:

- WOLF,JR,CH.;ROSEN,B.(2005):**Public diplomacy: lessons from King and Mandela**, in: POLICY REVIEW (133) October-November
 -Cummings,Milton C.(2003).**Cultural Diplomacy and the US Government: A Survey**. Washington DC: Center for Arts and Culture.